

JAHON TARIXI

8

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi
uchun darslik

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi nashrga tavsiya etgan

YANGI NASHR

Toshkent – 2024

UO'K 00000
KBK 00000
J 00

MUALLIFLAR:

Oybek Abdimo'minov, Jonibek Mustafoyev, Laziz Nasrullayev

TAQRIZCHILAR:

- Sh. Ergashev** – Renessans ta'lim universiteti "Ijtimoiy-siyosiy fanlar" kafedrası professori, tarix fanlari doktori.
- Y. Tayronov** – Nizomiy nomidagi TDPU tarix fakulteti "Jahon tarixi" kafedrası mudiri, tarix fanlari nomzodi.
- A. Biykuziyev** – O'zMU tarix fakulteti "Jahon tarixi" kafedrası o'qituvchisi, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
- H. Rahmonov** – tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta ilmiy xodim.
- F. Fayziyeva** – Navoiy viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi dotsenti, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
- Z. Bozorov** – Toshkent viloyati Piskent tumanidagi 5-sonli IDUM oliy toifali tarix fani o'qituvchisi.

SHARTLI BELGILAR:

– siz bilib olasiz

– tarix yondaftarchangizga kiriting!

– eslab ko'ring!

– mening tarixiy tadqiqotlarim

– tarixiy mushohada

– bilag'onlar uchun

– buni yodda saqlang!

– atamalar izohi

– o'ylang va xulosa qiling!

– savol va topshiriqlar

Original maket va dizayn konsepsiyasi Respublika ta'lim markazi tomonidan ishlandi.

ISBN 00000000000000

© Respublika ta'lim markazi, 2024

KIRISH

Aziz o'quvchilar! Siz 7-sinf Jahon tarixi darsligida o'rta asrlar tarixining bir qismi bilan tanishdingiz. Mazkur darslikda esa o'rta asrlar tarixining so'nggi davrlari aks etgan XIII–XV asrlardagi jahon xalqlarining siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotidagi eng muhim voqea-hodisalar bayon etilgan.

Bu davrga kelib insoniyat tarixida muhim siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar ro'y berdi. Ushbu voqealar jahon xalqlarining keyingi taraqqiyotida katta ahamiyatga ega bo'ldi. Jumladan, dunyoning turli hududlarida yirik markazlashgan davlatlar tashkil topdi. Yevropada Angliya, Fransiya, Ispaniya, Italiya, Osiyoda Amir Temur va Temuriylar saltanati, Usmoniy turklar sultonligi, Oltin O'rda, Xitoy, Hindiston, Yaponiya va Koreya kabi davlatlar jahon xalqlari hayotida o'ziga xos tarix yaratdi. Sharq va G'arb mamlakatlari davlat boshqaruvida – kengash, General shtatlar, parlament vujudga keldi va ular hozir ham muhim ahamiyatga ega.

Markazlashgan davlatlarning tashkil topishi ijtimoiy-iqtisodiy soha yuksalishiga zamin bo'ldi. Turli siyosiy jarayonlar ta'sirida dehqonlar qaramligi bekor qilindi, shaharlar hayoti taraqqiy etib bordi. Ayniqsa, Buyuk ipak yo'li orqali Osiyo va Yevropa mamlakatlari o'zaro qizg'in savdo-sotiqni amalga oshirdilar. Bu, o'z navbatida, Sharq va G'arb, Shimol va Janub mamlakatlari hamda xalqlari o'rtasida xalqaro munosabatlarning rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatdi. Bunday iqtisodiy munosabatlar dastlabki bank va birjalarning yuzaga kelishida muhim rol o'ynadi. Bu davrda Afrikadagi Mali, Songay, Amerikadagi Mayya, Atstek, Ink kabi davlatlar ham o'ziga xos iqtisodiy rivojlanish yo'lini bosib o'tdi.

XIII–XV asrlarda jahon xalqlari yuksak madaniy taraqqiyotga ham erishdilar. Jumladan, Sharq mamlakatlari, xususan, Movarounnahrda bu davrda Ikkinchi, Yevropada esa Ilk Renessans yuz berdi. Jahonning yirik ilmiy muassasalarida diniy va dunyoviy fanlar o'qitilishi natijasida ilm-fan rivojlanib, qator kashfiyotlar amalga oshirildi. Dunyo xalqlari adabiyot, san'at, musiqa, teatr, haykaltaroshlik va me'morchilik sohasida katta yutuqlarni qo'lga kiritdilar.

XIII–XV asrlarda jahon xalqlari hayotida yuz bergan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarni Vatanimiz tarixi bilan qiyosiy o'rganish muhim ahamiyatga ega. O'rgangan bilimlaringiz kelajakda yurtimiz taraqqiyotiga xizmat qiladi, degan umiddamiz.

Qadrli o'quvchilar! Darslik "Siz bilib olasiz", "Eslab ko'ring!", mavzuning asosiy matni, "Savol va topshiriqlar" kabi qismlardan iborat. Jumladan, "Siz bilib olasiz" qismida mavzuga doir tayanch tushunchalar bilan tanishasiz. "Eslab ko'ring!" qismi sizga o'tgan darslardagi ma'lumotlarni takrorlab, yangi bilimlarni o'zlashtirishingizga yordam beradi.

Mavzuning asosiy matniga "Tarix yondaftarchangizga kiriting!", "Mening tarixiy tadqiqotlarim" kabi qismlar ilova qilinadi. "Tarix yondaftarchangizga kiriting!" qismida qiziqarli qo'shimcha ma'lumotlar jamlangan. "Mening tarixiy tadqiqotlarim" orqali siz turli mamlakatlarga oid tarixiy voqealarni tahlil etish, qiyoslash hamda ularga nisbatan fikr bildirishni o'rganasiz. Mavzularning asosiy matnida "Tarixiy mushohada" qismini ham uchratasiz. Unda siz e'tiboringizni qaratishingiz zarur bo'lgan mavzuning eng muhim ma'lumotlari, shuningdek, yorqin voqea-hodisalarga urg'u beriladi. Har bir mavzu so'ngida "Savol va topshiriqlar" berilgan bo'lib, ularni bajarish orqali yangi mavzuni qanchalik yaxshi o'zlashtirganingizni aniqlashingiz mumkin. Bu qismda avvalo muhim g'oya va xulosalar keltiriladi. So'ngra savollarga javob berish uchun faqat darslik matni emas, balki qo'shimcha, masalan, internet ma'lumotlari, yozma manbalar, ilmiy-ommabop asar va risolalardan foydalanish zarur bo'ladi.

XIII–XV ASRLAR JAHON TARIXINING MUHIM VOQEALARI

1263

Mayyalar tomonidan
poytaxt Mayyapan
shahriga asos solindi

1215

Angliyada “Erkinlikning
buyuk xartiyasi”
qabul qilindi

1453

Vizantiya
imperiyasi quladi

1429

Atsteklar mustaqillikka
erishib, Tenochtitlan
Meksika vodiysidagi eng
qudratli shaharga aylandi

1250

Misrda
Mamluklar davlatiga
asos solindi

1302

Fransiyada General shtatlar chaqirildi

Yevropada qora o'lat – vabo kasalligi tarqaldi

1347

1445

logann Gutenberg kitob bosish dastgohini ixtiro qildi

1337–1453

Yuz yillik urush bo'lib o'tdi

1299

Usmoniyilar davlati tashkil topdi

1368

Xitoyda Min sulolasi hukmronligi o'rnatildi

1397

Yaponiyadagi Oltin pavilyon qurildi

1256

Eronda Hulokuiylar davlati tashkil etildi

1206

Hindistonda Dehli sultonligi tashkil topdi

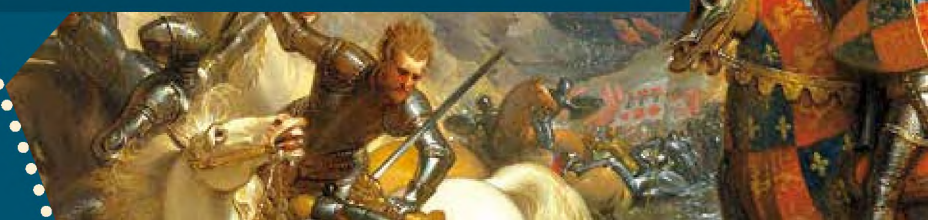

I BOB

**XIII–XV
ASRLARDA
YEVROPA
DAVLATLARI**

Qirol Gugo Kapet

1-mavzu

Fransiyada markazlashgan davlatning tashkil topishi. General shtatlar

SIZ BILIB OLASIZ:

- Ijtimoiy-siyosiy ahvol. Mamlakatni birlashtirish zarurati;
- Fransiyada toifaviy monarxiyaning qaror topishi;
- Aholining toifalarga bo'linishi. Fransiya qirolining cherkovga qarshi siyosati;
- General shtatlarning chaqirilishi. General shtatlardagi ixtilof.

FEODAL TARQOQLIK

Fr Franklar imperiyasining qudratli hukmdori Buyuk Karl vafotidan so'ng uning vorislari tomonidan 843-yilda tuzilgan Verden shartnoma si ulkan imperiyaning bo'linishini boshlab berdi. 987-yilda Karolinglar sulolasining so'nggi vakili Lyudovik V vafotidan so'ng Kapetinglar sulolasining dastlabki vakili Gugo Kapet hokimiyat tepasiga keldi. Bu vaqtda qirol hokimiyatining siyosiy nufuzi juda past bo'lib, mamlakatda tarqoqlik kuzatilardi. Fransiya 14 ta mustaqil mulklarga bo'linib ketgan edi. Ularni gersog va graflardan iborat feodallar boshqarardi. Ayrim feodallar, jumladan, Burgundiya, Normandiya, Akvitanuya grafliklari hatto qirolidan ko'proq yer-mulklar, aholi va siyosiy qudratga ega edi. Shuning uchun yirik gersog va graflar qirolni "tenglarning birinchisi" deb hisoblashardi. Fransiya o'rta asrlar Yevropa siyosatida muhim ahamiyatga ega bo'lib, tarqoq mamlakatni birlashtirish zaruriyati vujudga kelgan edi.

ESLAB KO'RING!

- *Franklar davlati qanday vujudga keldi?*
- *Buyuk Karl va Karolinglar imperiyasi qudrati qay darajada edi?*

BUNI YODDA SAQLANG!

Mehnat va ishlab chiqarishning hududiy taqsimoti – bu mamlakatning turli hududlarida (viloyat va tumanlar, shahar va shaharchalar) ishlab chiqarishning ma'lum sohasiga ixtisoslashuvini bildiradi.

IJTIMOY-SIYOSIY AHVOL

X–XI asrlarda mamlakatda dehqonchilik, ishlab chiqarish, savdo-sotiq, hunarmandchilik jadal o'sib bordi. Mehnat va ishlab chiqarishning hududiy taqsimoti shakllana boshladi.

Mehnatning hududiy taqsimoti asosida Tuluza va Flandriya to'qimachilikka, Normandiya temirchilik, tuz ishlab chiqarishga, qoramol va yilqi yetishtirishga, Burgundiya va Shampan movut ishlab chiqarishga hamda vinochilikka ixtisoslashgan edi. Savdo va iqtisodiy markazlarning eng yirigi, shubhasiz, Parij shahri edi. Shuningdek, Parijning Sena, Marna kabi ulkan daryolar havzasida joylashganligi uning nafaqat iqtisodiy, balki madaniy rivojlanishida ham muhim ahamiyat kasb etdi.

Mehnat taqsimotining rivojlanib borishi tarqoq viloyatlarning o'z bilganicha ish yuritishlariga barham berdi, savdo-sotiqda o'zaro bir-biriga bog'lab qo'ydi. Bu esa mamlakatning keyingi taraqqiyotida muhim rol o'ynadi. Ishlab chiqaruvchi toifaning hamda savdo-sotiqning rivojlanishi feodal tarqoqlikka barham berdi.

MAMLAKATNI BIRLASHTIRISH ZARURATI

BILAG'ONLAR UCHUN

Parij shahriga miloddan avvalgi III asrda keltlarning parizi qabilasi tomonidan Lyutetsiya hududida asos solingan. Qirol Gugo Kapet davridan boshlab siyosiy markaz – poytaxt maqomini oldi.

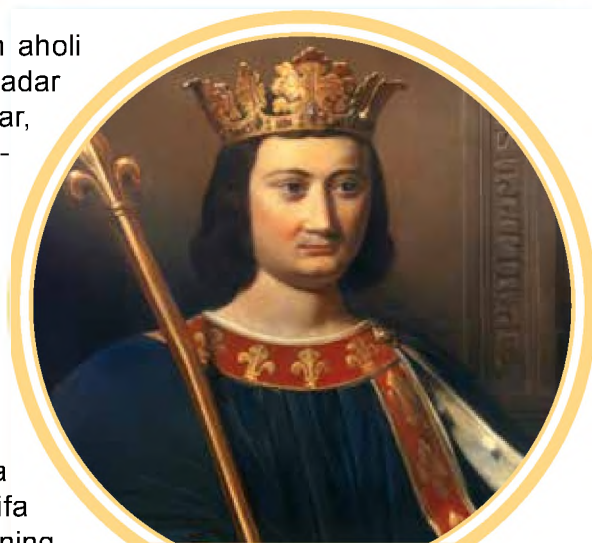
Fransiyani birlashtirish jarayoni qirol Lyudovik VI davrida boshlandi. U butun hukmronlik davrini mahalliy feodallarga qarshi kurash bilan o'tkazib, Burj va Sans shaharlarini qirollik hokimiyatiga bo'ysundirdi. Mamlakatni birlashtirish yo'lidagi eng katta to'siq Angliyaning Fransiya-dagi mulklari edi. Shuning uchun qirol o'g'li Lyudovik VII ni Akvitaniya malikasi Eleonoraga uylantirish orqali ma'lum muddat ushbu muhim hududni ham o'ziga qaram qildi.

Qirol Lyudovik VII ning o'g'li Filipp II Avgust davrida mamlakatni birlashtirish siyosati izchil olib borildi. Uning hukmronlik yillari Fransiya monarxiyasida buriilish davri bo'lib, mamlakat daromadi yanada oshdi va hokimiyat mustahkamlandi. Filipp II inglizlarga qarshi urushlar olib borib, Normandiya, Men, Anju, Tyuren va Puatyening bir qismini Fransiya-ga qo'shib oldi. Ushbu hududlarning qo'shib olinishi mamlakatning Atlantika okeani va La Mansh bo'g'oziga chiqishini ta'minladi. O'lkani eng muhim ikki daryosi Sena va

Luara havzasi hududlari batamom fransuz qirol ixtiyoriga o'tdi. Filipp II Avgust Fransiya mulklarining kengayishi munosabati bilan mamlakatda ma'muriy islohot o'tkazdi. Ushbu ma'muriy islohotga ko'ra barcha qirol mulklari 20 viloyatga bo'lindi. Ushbu viloyatlarga mahalliy hokimlar rahbarlik qilib, ular o'z hududida sud qilish, soliq yig'ish, qo'shin to'plash, qirolga hisobot berib turish vakolatlariga ega edi.

AHOLINING TOIFALARGA BO'LINISHI

Mamlakatni birlashtirish davomida butun aholi qirol fuqarolariga aylandi. Bu davrga qadar fuqarolarning aksariyat qismi yirik amaldorlar, gersog va graflar, shuningdek, boshqa zoda-gonlarga qaram bo'lgan. Shu davrda butun Fransiya aholisi huquq va majburiyatlari otadan bolaga meros bo'lib o'tadigan uch toifaga bo'lindi. Bulardan birinchi toifa – ruhoniylar, ikkinchi toifa – mulkdor zoda-gonlar bo'lib, ularning o'ziga xos imtiyozlari va huquqlari bor edi. Xususan, ular qirolga soliq to'lashdan ozod etilgandi. Uchinchi toifa boy shaharliklar, dehqonlar, hunarmandlar va shahar kambag'allarini tashkil etar edi. Bu toifa orasida boy shaharliklar yetakchilik qilib, ularning vakillari ko'pincha qirol majlislariga chaqirib turilgan.

Qirol Filipp IV

IMTIYOZLARGA EGA TABAQLAR

I tabaqa

Ruhoniylar

II tabaqa

Zodagonlar

IMTIYOZLARGA EGA BO'LMAGAN TABAQLAR

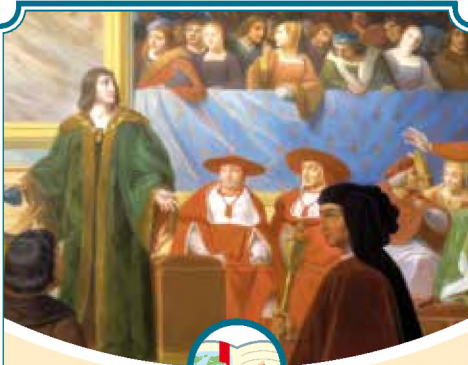
III tabaqa

Boy shaharliklar • Dehqonlar • Hunarmandlar • Shahar kambag'allari

FRANSIYADA QIROL HOKIMIYATINING KUCHAYISHI VA CHERKOVGA QARSHI SIYOSATI

Mamlakatni birlashtirish va markazlashtirish siyosatiga qirol **Filipp IV** (1285–1314) katta hissa qo'shdi. Uning davrida Fransiya o'ta boy mulk hisoblangan Shampan va Ispaniya bilan chegaradosh Navarra, mamlakatning janubi-sharqidagi Lion viloyatlari qo'shib olinib, o'lkaning 3/4 qismi birlashtirildi. Biroq Flandriya, Bretan, Akvitaniya, Burgundiya hali Fransiya qo'shib olinmagan va mustaqil edi. Qirol asosiy e'tiborini Flandriyani bosib olishga qaratdi. Butun Yevropada qudratli kuchga ega bo'lgan Rim papasi **Bonifatsiy VIII** (1294–1303) qirol Filipp IV dan Flandriyaga harbiy yurishini to'xtatishni talab qildi. Shu sabab papa va qirol munosabatlari buzildi.

Filipp IV hukmronligi davrida Yevropada fransuzlar ta'siri sezilarli darajada kuchaydi. Uning Flandriya bilan urushi ham, cherkovdan soliq talab qilishi ham mamlakat xazinasini to'ldirish va armiyani mustahkamlashga qaratilgan edi. Bu vaqtda qirolning muntazam yurishlari sababli xazina bo'shab qolgandi. Amaldorlarga pul to'lash va urushlar olib borish uchun qirolga ko'p mablag' zarur edi. Shuning uchun qirol Filipp IV barcha aholi toifalari bilan birga cherkovdan ham soliq to'lashni talab qildi. Bunga javoban papa Bonifatsiy VIII qirol Filipp IV ga nisbatan **anafema** (cherkovdan haydash va ibodat qilishni taqiqlash) e'lon qilishga kirishdi. Qirol papa-ga qarshi mulkdor feodallarni gijgijlab, Rimga o'z vakilini jo'natdi. Yollanma askarlar bilan papa huzuriga bostirib kirgan qirol vakilining haqorat va tahqirlarini ko'tara olmagan Bonifatsiy VIII tez orada vafot etdi. Qirol fransiyalik arxiyepiskopni Kliment V nomi bilan yangi papa etib saylanishiga erishdi. Yangi papa Rimda o'ziga nisbatan noroziliklar bo'lishidan xavfsirab Fransiya janubidagi Avinyon shahriga ko'chib o'tdi. Shu tariqa papalarning yana Rimga qaytishi uchun qariyb 70 yil kerak bo'ldi va bu davr, ya'ni 1309–1377-yillar tarixga "**papalarning Avinyon tutqunligi**" nomi bilan kirdi.

TARIX YONDAFTAR- CHANGIZGA KIRITING!

General shtatlar – (yalpi toifalar) Fransiyadagi 1302–1789-yillarda tabaqaviy vakillik muassasasi bo'lgan. Uning paydo bo'lishi shaharlarning o'sishi, ijtimoiy qarama-qarshiliklar va sinfiy kurashning keskinlashuvi bilan bog'liq bo'lib, qirol hokimiyatini mustahkamlashga, shuningdek, mamlakatda markazlashgan davlatning vujudga kelishiga xizmat qilgan.

GENERAL SHTATLARNING CHAQIRILISHI

Qiroi Filipp IV papaga qarshi kurash olib borish jarayonida mamlakatdagi toifa va-killarining qo'llab-quvvatlashiga erishishga harakat qildi. Shuning uchun 1302-yili Parijning bosh ibodatxonasida uch toifa vakillari – ruhoniylar, dvoryanlar va mulkdor shaharliklardan iborat General shtatlarni chaqirdi. Shu vaqtdan boshlab qirollar mamlakatda har safar yangi soliqlar joriy qilish zaruriyati yuzaga kelganda General shtatlarni chaqira boshladi. Soliqlarning butun og'irligi dehqonlar va hunarmandlar bo'yniga tushar edi.

General shtatlar uch toifa vakillaridan iborat uch palataga bo'lingan edi. Ularning har biri alohida-alohida majlis qurar, qat'iy qaror qabul qilish uchungina birga yig'ilishar edi. General shtatlar muntazam chaqirilmaz, shuningdek, qonunlarni qabul qilish huquqiga ham ega emas edi. General shtatlarning vazifasi soliqlarni joriy etishga ruxsat berish bilangina cheklanib qolgandi. Soliqlarni tasdiqlash jarayonida uch toifa vakillari orasida tez-tez janjallar yuzaga kelar edi. General shtatlarda qarorlar qabul qilish va ovoz berish jarayonida tenglik yo'q edi, ya'ni ruhoniylar va dvoryanlar bir ovozga qarshi ikki ovoz berish huquqiga ega edi. Shuning uchun ham uchinchi toifa vakillari hisoblangan mulkdor shaharliklar turli qarorlar qabul qilishda yon berishga majbur bo'lishardi.

vab-saytimiz: Zokirjon.com

Zokirjon.com vab-sayti orqali o'zingiz uchun kerakli ma'lumotlarni yuklab oling.

Zokirjon Admin bilan

90-530-68-66, 91-397-77-37 nomerga telegram orqali bog'lanishingiz yoki nza456, nza445 izlab telegramdan yozishingiz so'raladi.

Telegramda murojaatingizga o'z vaqtida javob beriladi.

8-sinf jahon tarixi darsligini to'liq holda olish uchun telegramdan yozing.

Telegram kanalimiz:

@Maktablar_uchun_hujjatlar

To'lov uchun: HUMO 9860230104973329

Plastik egasi Nabiyev Zokirjon

DIQQAT!!!

Sizga bu **OMONAT** qilib beriladi.
To'liq holda olganingizdan so'ng:
Faqat o'zingiz uchun foydalaning.
Hech kimga bermang hattoki eng yaqin insoningizga ham.
Internet orqali vab-saytlarga joylamang.

Kanal va gruppalariga tarqatmang.

OMONATGA

HIYONAT QILMANG.

MUNDARIJA

Kirish	3
--------------	---

I BOB. XIII–XV ASRLARDA YEVROPA DAVLATLARI

1-mavzu. Fransiyada markazlashgan davlatning tashkil topishi. General shtatlar	8
2-mavzu. Yuz yillik urush: sabablari, yakunlari va oqibatlari.....	14
3-mavzu. Fransiyani birlashtirishning tugallanishi va uning natijalari.....	21
4-mavzu. Angliyada markazlashgan davlatning tashkil topishi.....	25
5-mavzu. XIV–XV asrlarda Angliya.....	30
6-mavzu. Germaniyada ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy hayot.....	35
7-mavzu. Italiya: shahar-respublikalar va Rim papalari davlati.....	40
8-mavzu. Pireney yarimoroli mamlakatlari: Ispaniya va Portugaliya	45
9-mavzu. Rus knyazliklarida ijtimoiy-siyosiy hayot	52
10-mavzu. Bolqon mamlakatlari, Markaziy va Sharqiy Yevropa	58

II BOB. OSIYO, AFRIKA VA AMERIKA XALQLARI

11-mavzu. Uch qit’ani birlashtirgan sultonlik (Usmoniy turklar davlati)	66
12-mavzu. O’rta asrlarda Eron.....	72
13-mavzu. Oltin O’rda xonligi.....	77
14-mavzu. O’rta asrlarda Hindiston	84
15-mavzu. O’rta asrlarda Xitoy	89
16-mavzu. O’rta asrlarda Yaponiya va Koreya	96
17-mavzu. O’rta asrlarda Afrika	102
18-mavzu. O’rta asrlarda Amerika xalqlari.....	108

III BOB. XIII–XV ASRLARDA JAHON XALQLARINING IJTIMOY-IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI

19-mavzu. O’rta asrlar Yevropa aholisining kundalik hayoti	116
20-mavzu. XIII–XV asrlarda Yevropa iqtisodiy rivojlanishining o’ziga xos jihatlari ...	122
21-mavzu. Osiyo, Afrika va Amerika xalqlari iqtisodiy hayoti.....	128
22-mavzu. Yevropada ilm-fan	134
23-mavzu. Yevropada me’morchilik va san’at.....	140
24-mavzu. Ilk Uyg’onish davri madaniyati	146
25-mavzu. Osiyo, Afrika va Amerika xalqlari madaniyati.....	152